

המחלוקת עם הפלשתינים באשר לסוברניות על הקרקע פגעה בטיפול בנושאי איכות הסביבה

ד"ר שמואל ברנר

אוניברסיטת תל אביב, לשעבר המשנה למנכ"ל המשרד לאיכות הסביבה

במסגרת הדיונים בוועדות על איכות הסביבה ב"הסכם אוסלר", דיונים שהתקיימו עד האינתיפאדה הנוכחית ובהם השתתפתי, למדתי לדעת שנושא השלום חשוב יותר מהנושא הקרקעי ומן הנושא של השטחים הפתוחים. למדתי גם לדעת כי הבעיות שנחשפו במשך כל המהלך הזה של "הסכם אוסלר" הן הבעיות שיקבעו את עתידנו כאן להרבה מאוד שנים. למרבה הצער, התהליך הזה נפסק ולא קיימת כל התקדמות בטיפול בנושאי איכות הסביבה ההדדיים. אבל האמת היא שכפי שהשלום לא יכול לחכות, כך גם הקרקע ואיכות הסביבה אינם יכולים לחכות.

כדי להבין על מה, בעצם, המדובר ראוי להסביר מה היה התהליך שבו היינו אמורים לעסוק במסגרת השיחות ההן, לברר האם הייתה קיימת אפשרות לנוע בדרך שונה במקצת ולהגיע להישגים כאלה או אחרים. ביסודו של דבר, מהלך הדיונים הוכתב על-ידי תפיסת העולם שהציג ראש הממשלה, יצחק רבין ז"ל. חלק מאמירות היסוד במהלך הזה היו: אנחנו עוזבים שטחים שאין אנו מתכוונים לחזור אליהם. ברגע שהפלשתינים מקבלים אחריות על מקומות כמו שכם וג'נין, אין לנו עניין במה שקורה בהם בנושאי איכות הסביבה, למעט אותם נושאים הקיימים בשטחים שבאחריות הפלשתינים ויש להם השפעה על ישראל, על ההתיישבות ועל מחנות צה"ל. זה היה העיקרון המנחה בשיחות. אבל היו עוד מספר עקרונות. אחד היה עקרון השוויון והאחריות לגבי הנושאים הסביבתיים, כיוון שיש לזכור שלא רק הפלשתינים גרמו בשטחים לבעיות סביבתיות המשפיעות על מה שקורה בתוך שטחה של ישראל. למשל, אם כפר ערבי שוכן ליד מחנה של צה"ל ומייצר שפכים בלתי מטופלים ואנחנו דורשים להביא את הטיפול בשפכים לרמה הטובה ביותר, גם אנחנו חייבים לקיים את מה שאנחנו דורשים מהם.

במסגרת השיחות הייתה הפרדה בדיונים בשני נושאים עיקריים – מים מצד אחד ואיכות סביבה מצד שני, וזאת בגלל החשיבות המיוחדת של נושא המים. כל ההישגים בדיונים, והם היו מעטים, הושגו על בסיס של רצון טוב. אבל הרצון הטוב הזה היה קשור רק בנושאים שאותם ניתן היה ליישם בשטח. לגבי השאר, התקיימו ויכוחים נוקבים וקשים סביב כל מילה. במסגרת הדיונים פעלו 12 תת-ועדות. ועדה למעברים, ועדה לקשר, ועדה לחשמל, ועדה לביטחון ועוד. מהר מאוד הסתבר לנו כי הוועדה היחידה שבה היינו צריכים את הפלשתינים ולא הם אותנו, הייתה הוועדה לאיכות הסביבה.

אחת הבעיות היסודיות בניהול השיחות הייתה הדרג שניהל את המשא ומתן. כשניהל אותו הצבאי, ברור היה כי נושאים כמו איכות הסביבה לא יזכו למעמד הראוי. תפיסת העולם של אנשי הביטחון שהובילו את המשא ומתן הייתה פשוטה: אנחנו הביטחון. איכות הסביבה אינה ענייננו. גישה זו לא הובילה לכל הישג. כבר אז היינו, כולנו, חייבים להבין שאת נושאי איכות הסביבה יש להציב כאותו מעמד כמו הנושאים הביטחוניים. רק בדרך זו ניתן היה להגיע לתוצאות מעשיות.

כל אימת שמנהלים משא ומתן כמו זה שהתקיים בינינו לבין הפלשתינים ברור שאי אפשר להתחמק מדיון בנושא הקרקעי. הדרך שלנו להתמודד עם הבעיה הייתה מציאת פתרון לבעיות הסביבתיות בלי שהנושא של הסוברניות על הקרקע יהיה מרכזי. וזה לא היה קל. כי גם הקמת מכון טיהור שפכים, או אתר לטיפול בפסולת – משמעותם אחיזה בקרקע, ואחיזה זו קובעת את גורל השטח גם בהמשך. בסופו של דבר פותח מודל למשא ומתן שהתקבל על דעת הבנק העולמי וגם על דעת הנציגים הפלשתינים לענייני איכות הסביבה. המודל הזה אמר כך: בואו נפעל כך שבשטח הנתון נוכל לטפל בנושאים הסביבתיים במסגרת של התערבות בינלאומית, תוך חלוקה לפרוייקטים כמו פרוייקטים של טיפול בשפכים או פרוייקטים של טיפול בפסולת, ושיטת הטיפול בכל נושא בשטח תיעשה על בסיס התחשבות לפי גולגולת, מבלי להתחשב בשאלה אם מקבל השירות יהיה ישראלי או פלשתיני. כל אחד ישלם עבור הכמות והאיכות של הגורם הסביבתי שבו צריך לטפל. הנתוב הזה נקבע כדי למנוע מצב שבו הפלשתינים יסרבו לשותף פעולה עם תושבי ההתיישבות וישלמו בפועל רק עבור "הראשים" שיקבלו את השירות.

תנאי נוסף של הבנק העולמי היה שהמתקנים שיוקמו יהיו מן הסוג המתאים לתנאי

**"מה שלא הצליחו
להשיג במשא
ומתן במסגרת
'הסכם אוסלו'
הושג בסופו של
דבר עליידי
שיתוף ברמה
המקומית;
ישראלים
וכלשתינים מאזור
שכם ומהמועצה
האזורית עמק
חפר, מצאו
פתרונות משותפים
לטיהור שנכי נחל
שכם".**

השטח. אתם הישראלים, אמרו הפלשתינים שאיתם ניהלנו משא ומתן רוצים בכל תחום לפתח את הטכנולוגיה המודרנית ביותר, לרכוש את הדברים היקרים והטובים ביותר. גישה זו אינה מתאימה למסגרת של הרשות הפלשתינית. בואו נלך למתקנים שמתאימים גם לנו ובדרך זו נוכל להקים ולתפעל את החברות שיטפלו בכעיות של איכות הסביבה. אחת הסיבות לכך שההצעות האלה לא באו לכלל מימוש, נבעה מכך שהדרג המדיני לא היה מוכן להביא את הנושאים האלה לרמה של נושאים מרכזיים במסגרת המשא ומתן.

כאשר ניהלנו באותם ימים את השיחות עם הנציגים הפלשתינים, היו מספר פרוייקטים שכבר הבשילו לצאת לשטח. בעיקרם היו אלה פרוייקטים שאינם נוגעים לסוברניות על הקרקע ולאחיזה בשטח. למשל, טיפול בפסולת שמן זית או פעולה נגד יתושים מזיקים. דוגמה טובה מהווה הפרוייקט של נחל שכם שבהמשכו מערבה מזהם את שטח ישראל ואת נחל אלכסנדר. לרשות הנושאים והנותנים עמדו כספים כדי

לאפשר את הטיפול בכל הבעיות הסביבתיות שיצר נחל שכם, אבל הדרג המדיני לא לחץ מספיק כדי שאפשר יהיה להתחיל ביישום. לכן חלפו שנים עד שברמה המקומית, הישראלים והפלשתינים מאזור שכם ומהמועצה האזורית עמק חפר, מצאו פתרונות משותפים כדי לטהר את השפכים ולפתור את בעיות איכות הסביבה.

על מנת שלנושא הסביבתי, במסגרת שיחות בין ישראלים ופלשתינים, יהיה סיכוי לקבל את הטיפול הנאות, יש להעלות את דרגת החשיבות שלו ולהציב אותו בראש סדר העדיפות הלאומי. את הטיפול בפרוייקטים המשותפים האלה ראוי להעביר לטיפולם של ארגונים לא ממשלתיים. דרושה גם הסכמה דו-צדדית למעורבות של גורמים בינלאומיים בפרוייקטים, לתת עדיפות לפרוייקטים בעלי חשיבות כלכלית ועד כמה שאפשר לנטרל, בכל דיון, את הנושא מעוררת המחלוקת היסודית – נושא הסוברניות על הקרקע.